

Eläimistä saatavien sivutuotteiden valvonta 2018

Ruokavirasto 2692/00.01.02.00.01/2019

RUOKAVIRASTO
Livsmedelsverket • Finnish Food Authority

Ruokaviraston raportti
Hyväksymispäivä

Hyväksyjä Terhi Laaksonen

Esittelijä Sirpa Kiviruusu

Lisätietoja Sanna Toivanen

Sisällysluettelo

1	ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA.....	4
2	VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN	4
3	TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS	16
3.1	Todetut puutteet ja niiden yleisyys	16
3.2	Puutteiden analyysi.....	17
4	AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE	21
5	ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET	22
5.1	Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen	22
5.2	Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen	22
5.3	Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet	23
6	TOIMINNAN RESURSSIT	24
7	MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN	25

1 ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA

Sivutuotevalvonnan vaikuttavuutta koskevana strategisena tavoitteena on varmistaa, ettei sivutuotteista aiheudu eläintautien leviämisen vaaraa, eikä muutakaan vaaraa ympäristölle, ihmisille tai eläimille. Evira on ottanut tämän tavoitteen huomioon sekä sivutuotevalvonnan suunnittelussa että valvonnan ohjaamisessa. Valvonnalle asetetut tavoitteet toteutuivat vuonna 2018 pääsääntöisesti hyvin.

Eviran sivutuotevalvontasuunnitelman laatiminen laitosvalvonnan osalta konkreettisenä valvontakohdelistana, on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitetta, joskaan tavoiteltu valvonnan määrä ei yltänyt edellisvuoden tasolle. Vuodelta 2017 vuodelle 2018 siirtyneet tarkastamatta jääneet laitokset ja toimijat saatiin osin tarkastettua. Valvonnan laadusta ja todettujen puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistamisesta on huolehdittu kiitettävästi. Sivutuotevalvontasuunnitelma on seuraavienkin vuosien aikana hyvä säilyttää tältä osin ennallaan.

Eviran sivutuotevalvonta on toteutunut pääosin valvontasuunnitelman mukaisesti. Tarkastuskertomuksiin kirjattujen puutteiden korjaamista valvottiin ja valvontasuunnitelman ulkopuoliset uusien toimijoiden hyväksyntähakemusten käsittelyt aloitettiin viivytyksettä.

Valtakunnallisesti järjestetyn raatokeräilyn strategisena vaikuttavuustavoitteena on, että tiloilla kuolleet naudat, siat, siipikarja ja pienet märehitijät toimitetaan keräilyalueella aina asianmukaisesti käsiteltäväksi. Raatokeräily toimi pääsääntöisesti hyvin.

Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa oli havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyi enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Riskinarvioinnin kehittämistä ja valvontaresurssien suurempaa kohdistamista ongelmatilojen valvontaan tulisi jatkossa pohtia.

Monialaongelmaisten tapausten yhteistarkastusten, jatkotoimenpiteisiin ryhtymisen, kokonaisuuden koordinoinnin ja eri viranomaistahojen yhteistoiminnan kehittämisen tarve jatkui. Tapausten käsittely monialaisesti edellyttää koordinoitua yhteistyötä Eviran eri osastojen, yksiköiden ja jaostojen välillä. Tehokkaat ja oikeasuhteiset seuraamukset usean eri sektorin lainsäädännön rikkomuksista tehostaa monen valvontasektorin valvonnan vaikuttavuutta.

2 VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN

Sivutuotealan toimijoiden hyväksyminen ja valvonta (laitosvalvonta)

Sivutuotteita käsittelevillä, varastoivilla ja hävittäville laitoksilla on oltava toimivaltaisen viranomaisen hyväksyntä tai rekisteröinti. Laitoksen rekisteröinnin tai hyväksymisen suorittaa laitostyyppistä riippuen joko Evira tai kunnaneläinlääkäri. Taulukossa 1 on esitetty toimivien sivutuotealan laitosten määrät ja muutokset.

Taulukko 1. Hyväksytyjen ja rekisteröityjen sivutuotealan laitosten lukumäärä (kpl) vuoden lopussa (tilanne 1.3.2019 mennessä *Eviraan toimitettujen tietojen perusteella*).

LAITOSTYYPPI	VIRAN- OMAINEN	UU- SIA 2018	LOPET- TANEITA 2018	LAITOKSIA YHTEENSÄ
VÄLIASTEEN LAITOKSET	KEL	0	0	33
VARASTOINTILAITOKSET	KEL (tekn.) Evira (rehu) Evira (lannoite)	0 0 0	1 0 0	3 7** 10
POLTTO LAITOKSET	KEL	6	7	202
KÄSITTELYLAITOKSET	Evira	1	0	18
ÖLJYKEMIAN LAITOKSET				0
BIOKAASULAITOKSET	Evira	0	0	23
KOMPOSTOINTILAITOKSET	Evira	3	0	66
LEMMIKKIELÄINTEN RUOKIA VALMISTAVAT LAITOKSET	Evira	3	1	36
TEKNISET LAITOKSET	KEL Evira	3 0	1 1	30 6
REHUSEKOITTAMOT	Evira	1	0	13
TILAREHUSTAMOT	KEL	2	1	59
KERÄYSKESKUKSET	KEL Evira	1 0	0 2	5 14
MUUT REKISTERÖIDYT TOIMIJAT	Evira	11	2	38
Yhteensä		28	19	563

***) Luku sisältää myös sellaiset sivutuotevarastot, jotka on hyväksytty tai rekisteröity rehuhygieniasäätöjen nojalla, mutta jotka ovat silti myös sivutuotevarastojen listalla

Viranomaisen on säännöllisin väliajoin suoritettava tarkastuksia ja valvontaa hyväksymisensä ja rekisteröimisensä laitoksissa. Evira ja kunnaneläinlääkärit valvovat hyväksymisensä ja rekisteröimisensä laitoksia. Lisäksi kunnaneläinlääkärit valvovat Eviran rekisteröimiä ja hyväksymiä laitoksia, jotka eivät sijaitse teurastamoiden yhteydessä. Valvonta tapahtuu Eviran laatiman vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti, jossa Evira määrittelee riskinarviointinsa perustuen kunkin laitosyyppin osalta tarkastettavat laitokset. Kunnaneläinlääkärit on ohjeistettu toimittamaan tarkastuksista laatimansa tarkastuskertomukset välittömästi aluehallintovirastoonsa sekä Eviraan. Näin voidaan valvontasuunnitelman toteutumista seurata pitkin valvontavuotta. Tarkastuseläinlääkärit valvovat teurastamojen yhteydessä olevia sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia osana muuta laitosten valvontaa. Sivutuotteista tehdyt havainnot otetaan huomioon laitosten Oiva-arvioinneissa.

Elintarvikehuoneistot ovat sivutuoteasetuksen mukaisia sivutuotteiden valmistusketjun lähtöpisteitä, mutta eivät sivutuoteasetuksen tarkoittamia, sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia. Elintarvikehuoneistoissa sivutuoteasetuksen noudattamisen valvonnasta vastaa elintarvikevalvonnasta vastaava viranomais.

Valvonnalle oli painopistealueeksi valittu sisämarkkinakauppa käytäntöjen yhtenäistämisen ja valvonnan selkeyttämisen vuoksi. Edellisen vuoden painopistealueena ollut tarkastuksilla havaittujen puutteiden korjaamisen varmistamisesta sekä turkiseläinruhojen lajinsisäisen kierrätyksen valvontaa jatkettiin rutiinivalvontana. Tarkastuksilla käytettävään tarkastuskertomuslomakkeeseen ei tehty sisällöllisiä muutoksia edelliseltä vuodelta. Lomaketta käytetään kaikilla tarkastuksilla lukuun ottamatta polttolaitosten tarkastuksia, joille on oma lomakkeensa. AVI:en tuli myös seurata suunnitelman toteutumista ja raportoida siitä valvontavuoden lopulla Eviraan. Tarkastukset pyrittiin mahdollisuuksien mukaan tekemään ennalta ilmoittamatta.

AVI:t raportoivat alueensa sivutuotetarkastusten toteuman VASU-raportoinnin yhteydessä täytettävään taulukkoon. Taulukko on melko vaikeaselkoinen ja paremman kuvan valvontatilanteesta sai AVI:en kirjallisista raporteista, excel- taulukoista ja Eviraan toimitetuista tarkastuskertomuksista.

Taulukossa 2 on esitetty laitostyyppikohtaisesti ja valvontaviranomaisittain eriteltynä Eviran valvontasuunnitelmassa edellytettyjen ja toteutuneiden tarkastusten määrät vuosina 2016–2018.

Taulukko 2. Sivutuotelaitosten tarkastukset 2016 – 2018 (tilanne 4.3.2019 mennessä Eviraan toimitettujen tietojen perusteella).

Kunnaneläinlääkärin laitosvalvonta	Suunnitellut (kpl)			Toteutuneet (kpl)			Toteutuma %		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Polttolaitos ¹⁾	51 ¹⁾	25 ¹⁾	29 ¹⁾	44 ¹⁾	18 ¹⁾	20 ¹⁾	86 ¹⁾	72 ¹⁾	69 ¹⁾
Tekninen laitos ¹⁾	7 ¹⁾	4 ¹⁾	6 ¹⁾	3 ¹⁾	3 ¹⁾	4 ¹⁾	43 ¹⁾	75 ¹⁾	67 ¹⁾
Tekn.varastointilaitos ¹⁾	1 ¹⁾	1 ¹⁾	2 ¹⁾	0 ¹⁾	1 ¹⁾	1 ¹⁾	100 ¹⁾	100 ¹⁾	50 ¹⁾
Tilarehustamot ¹⁾	11	11 ¹⁾	12 ¹⁾	2	6	4	20 ¹⁾	55 ¹⁾	33 ¹⁾
Muut sivutuotetoimijat ¹⁾	-	-	3 ¹⁾	0	0	3 ¹⁾	-	-	100 ¹⁾
Lemmikkiel. ruokia valm. laitos	4	0	0	4	0	0	100	-	-
Keräyskeskus (ei teur. yht.)	3	0	1	3	0	1	100	-	-
Väliasteen laitos ¹⁾	10 ¹⁾	5 ¹⁾	5 ¹⁾	8 ¹⁾	4 ¹⁾	3 ¹⁾	80 ¹⁾	80 ¹⁾	60 ¹⁾
Yhteensä:	69¹⁾, 87	45¹⁾,	58¹⁾	56¹⁾, 64	31¹⁾	36¹⁾	81¹⁾, 73	69¹⁾	62¹⁾
Ruokaviraston laitosvalvonta									
	Suunnitellut (kpl)			Toteutuneet (kpl)			Toteutuma %		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Käsittelylaitos	7	6	10	7	6	9	100	100	90
Lemmikkiel. ruokia valm. laitos	7	6	7	6	6	7	86	100	100
Turkisrehusekoittamo	7	4	2	7	3	2	100	75	100
Rehujen varastointilaitos	1	5	1	1	3	0	100	60	0
Välittäjä	0	1	0	0	1	0	-	100	-
Lannoitevalmistealan laitokset ²⁾	35	29	28	26	33	27	74	114	96
Yhteensä	57	51	48	45	54	46	79	106	96

¹⁾ AVI:n ja kunnaneläinlääkäreiden hyväksymien ja rekisteröimien sivutuotelaitosten tarkastukset

²⁾ Lannoitevalmisteita valmistavien laitosten tarkastuksista 3 tehtiin hyväksyntää hakeneisiin laitoksiin

Eviran suorittama laitoshyväksyntä ja valvonta

Evira hyväksyi tai rekisteröi kahdeksan uutta sivutuotealan laitosta, joista yksi oli käsittelylaitos, kolme lemmikkieläinten ruokia valmistavaa laitosta, yksi turkisrehusekoittamo ja kolme lannoitteita valmistavaa laitosta. Sivutuotteita tai niistä johdettuja tuotteita tutkimustarkoituksiin käytäviä tutkimuslaitoksia rekisteröitiin kuusi. Kolmansista maista tutkimusnäytteitä tai diagnostisia näytteitä tuotaessa on mahdollista hakea sivutuoteasetuksen mukaista rekisteröintiä tuontiluvan hakemisen yhteydessä. Välittäjiä rekisteröitiin kolme ja kuljetusliikkeitä yksi. Lisäksi artiklan 36 mukaisen cascade-arvioinnin jälkeen rekisteröitiin kaksi toimijaa; toinen valmistaa pilaantuneiden maa-ainesten puhdistukseen tarkoitettua tuotetta ja toinen välittää markkinoille kyseistä tuotetta.

Hyväksytyjä ja rekisteröityjä laitoksia tarkastetaan vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti. Vuosisuunnitelman lisäksi tarkastetaan uudet hyväksytyt ja osa rekisteröidyistä toimijoista. Eviran suunnitellut sivutuotealan laitosten tarkastukset toteutui-

vat kutakuinkin suunnitellusti. Yhtä käsittelylaitosta ei saatukaan toimintaan, joten sitä ei tarvinnut tarkastaa. Vastaavasti yhdellä varastointilaitoksella ei ollut toimintaa, joten sitäkään ei tarkastettu. Evira hyväksyi valvontavuoden aikana kolme uutta lemmikkieläinten ruokia valmistavaa laitosta ja yhden uuden käsittelylaitoksen. Lisäksi Evira rekisteröi yhden uuden turkisrehusekoittamon, joka myös tarkastettiin, vaikka rekisteröinti ei sitä suoraan edellyttänytkään. Eviran valvonnassa olevat keräyskeskukset sijaitsevat teurastamojen yhteydessä ja niitä valvoo tarkastuseläinlääkäri. Valvontaa tehdään ja siitä pidetään kirjaa Oiva-ohjeistuksen mukaisesti osana muuta sivutuotevalvontaa.

Eläinperäisten sivutuotteiden kuljetusliikkeiden tarkastuksia ei ollut suunniteltu lainkaan. Kuljetuskaluston tarkastuksia on aiempina vuosina tehty rehunäytteenoton yhteydessä, mutta rehkuljetuskalustotarkastukset painottuivat kasviperäisiin rehuihin, joten sivutuotteita kuljettavaa kalustoa ei erikseen tarkastettu. Näin ollen esimerkiksi raatokuljetukset jäivät kokonaan tarkastusten ulkopuolelle lukuun ottamatta laitostarkastusten yhteydessä suoritettuja kuljetuskaluston tarkastuksia (näitä ei raportoida erikseen vaan ne raportoidaan laitostarkastusten osana).

Eviran valtuuttamat tarkastajat ottivat sivutuotteita rehukäyttöön käsitteleviltä toimijoilta valmistuksen valvontana yhteensä 53 näytettä 41 eri toimijalta.

Aluehallintovirastojen ja kunnaneläinlääkäreiden suorittama laitosten hyväksyntä ja valvonta

Vuoden 2018 lopussa AVI:en ja kunnaneläinlääkäreiden hyväksymiä ja rekisteröimiä sivutuotealan laitoksia oli 327. Vuoden aikana Eviralle ilmoitettiin 11 uutta sivutuotelaitosta. Eniten hyväksyttiin polttolaitoksia (5), joista kolme oli eläintuhkaamoja ja kaksi siipikarjan raatojen polttoon tarkoitettuja tilakohtaisia poltto- tai rinnakkaispolttolaitoksia. Yksi jo vuonna 2015 hyväksytty tuhkaamo ilmoitettiin Eviraan. Väliasteen laitosten määrä pysyi ennallaan.

Lisäksi rekisteröitiin kaksi nahkoja ja vuotia käsittelevää ja yksi tutkimuskäyttöön sivutuotteita valmistava tekninen laitos ja kaksi tilarehustamo. Tarkastuskohteista oli toimintansa lopettanut 10 laitosta; seitsemän polttolaitosta, yksi tilarehustamo, yksi tekninen laitos ja yksi varastointilaitos.

Valvontasuunnitelman mukaan kunnaneläinlääkäreiden tuli tarkastaa 29 polttolaitosta, 6 teknistä laitosta, 5 väliasteenlaitosta, 12 tilarehustamoja ja 3 Eviran rekisteröimää sivutuotteita tutkimustarkoituksiin käytävää laitosta. Yhteensä tarkastettavia laitoksia oli 58 laitosta. Suunnitelluista tarkastuksista toteutui 62 % kun vuonna 2016 määrä oli 69 %. Kaikkiaan tarkastettavista 58 kohteesta tarkastettiin 36. Painopistealueena olleita tilarehustamotarkastuksia tehtiin 4 eli lähes kaksi kolmasosaa jäi tarkastamatta. Tämä onkin huonoimmin valvottu sivutuotetoimijaryhmä.

Kunnaneläinlääkärit valvovat Eviran ohella myös joitakin sellaisia laitoksia, jotka Evira hyväksyy tai rekisteröi. Tällaisia laitoksia ovat käsittelylaitokset, lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset ja turkisrehusekoittamot ja ns. muut sivutuotetoimijat kuten, välittäjät, kuljetusliikkeet ja sivutuotteita tutkimustarkoituksiin käyttävät toimijat. Vuoden 2018 valvontasuunnitelmassa kunnaneläinlääkäreiltä ei kuitenkaan edellytetty tarkastuksia muihin kuin kolmeen tutkimuslaitokseen, muut valvontasuunnitelman mukaiset tarkastukset hoiti Evira. Valvontasuunnitelman ulkopuolisia tarkastuksia tehtiin neljän kunnan oman riskinarvioinnin perusteella tai toiminnassa tapahtuneen muutoksen vuoksi. Vuonna 2017 tekemättä jääneitä tarkastuksia tehtiin neljä.

Evira ja kunnaneläinlääkärit valvovat kansainvälisestä liikenteestä peräisin olevan ruokajätteen (kv-ruokajätteen) keräilypisteitä. Kyseisiä toimijoita ovat ruokajätehuol-

losta satamissa, lentokentillä ja junavarikoilla vastaavat tahot. Näitä toimijoita ei tarkastettu. Kv-ruokajäte hävitettiin jätteenä ja jätteiden hävityksen valvonta tapahtuu ympäristöhallinnon valvonnan kautta. Kesällä 2018 kv-ruokajätteisiin liittyvää ohjeistusta päivitettiin Evira.fi-sivuilla siten, että mahdollistettiin laajemmin tiettyjen pahvijakeiden kierrätys pahvinkierrätyksen kautta. Lisäksi selkeästi todettiin, että kv-ruokajätteen voi kerätä sekajätteen sekaan ja toimittaa jätteenpolttolaitokseen (ei tarvitse erikseen kerätä ja kuljettaa kv-ruokajätettä ja sekajätettä, kun molemmat jakeet päätyvät jätteenpolttoon).

Elintarvikealan toimijoiden sivutuotevalvonta, Oiva

Eviran tarkastuseläinlääkärit ja kuntien elintarvikevalvontaviranomaiset tekevät sivutuotevalvontaa hyväksytyissä ja ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa, ml. teurastamoissa. Kuntien valvontaviranomaiset tekevät sivutuotevalvontaa muissa elintarvikehuoneistoissa kuin teurastamoissa. Valvonnan perusteella toimijat saavat Oiva-arvion.

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa sivutuotteiden osalta arvioidaan vastaavia asioita kuin teurastamojenkin kohdalla. Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa sivutuotteisiin liittyen arvioidaan TSE-toimintojen hyväksymiseen liittyviä asioita (Oiva-rivi 1.3), TSE-riskiaineiden käsittelyä (8.1), sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniää (5.7), sivutuotteiden tuotantoa ja jäljitettävyyttä (5.8) sekä sivutuotteiden lähettämistä, kaupallisia asiakirjoja ja kuljetusolosuhteita (15.5). Ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa arvioidaan ainoastaan sivutuotteiden erillään pitoa (3.7) ja sivutuotteiden jäljitettävyyttä (3.8). Arviointiasteikossa A=Oivallinen, B=Hyvä, C=Korjattavaa ja D=Huono. Taulukkoon 3 on koottu sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet. Taulukon tiedot kattavat kaikki elintarvikehuoneistot.

Eviran tarkastuseläinlääkärit huolehtivat sivutuotevalvonnasta teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa sivutuoteasetuksen mukaisissa laitoksissa. Vuoden 2018 lopussa Eviran valvonnassa oli 15 teurastamoa, 48 pienteurastamoa ja 8 riistankäsittelylaitosta. Tarkastuseläinlääkärit pitävät suorittamastaan sivutuotevalvonnasta kirjaa ja antavat toimijalle Oiva-arvion. Teurastamoissa ja pienteurastamoissa sivutuoteasioita tarkastettiin yhteensä 116 kertaa, tarkastettavasta aihealueesta (Oiva-rivistä) riippuen 10-31:ssä eri teurastamossa. Näissä tarkastuksissa arvosana A annettiin yhteensä 98 kertaa, B 15 kertaa, C 1 kerran ja D 2 kertaa. Ohjausta ja neuvontaa annettiin 12 kertaa, kehoituksia 7 kpl. Pakkotoimiin ei ryhdytty kertaakaan.

Taulukko 3. Sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet

Tarkastettu Oiva-rivi / asiakokonaisuus	Tarkastettujen toimijoiden lkm	Tarkastusten lkm	A	B	C	D	Ohjaus ja neuvonta, lkm	Kehotukset, lkm	Pakkotoimet, lkm
Hyväksytyt elintarvikehuoneistot									
TSE-toimintojen hyväksyminen	20	21	95%, 20kpl	5% 1kpl	0	0	1	1	0
TSE-riskiaineiden käsittely	20	32	66% 21kpl	28% 9kpl	6% 2kpl	0	8	3	0
Sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniä	222	283	81% 229 kpl	15% 43kpl	4% 10kpl	0,4% 1kpl	45	11	1
Sivutuotteiden tuotanto ja jäljitettävyyttä	143	180	78% 140 kpl	16% 29 kpl	5% 9kpl	1% 2kpl	30	12	0

Sivutuotteiden lähettäminen, kaupalliset asiakirjat ja kuljetusolosuhteet	108	120	88% 105 kpl	9% 11 kpl	3% 4 kpl	0	11	4	0
Ilmoitetut elintarvikehuoneistot									
Sivutuotteiden erillään pito	423	438	95% 418 kpl	4% 16kpl	1% 4kpl	0	18	4	0
Sivutuotteiden jäljitettävyys	131	134	82% 110 kpl	14% 19kpl	4% 5kpl	0	20	6	0

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät pääasiassa sivutuotteiden keräämiseen ja säilyttämiseen käytettäviin astioihin, astioiden merkitsemiseen, sivutuotteiden varastointiin, kirjanpitoon, asiakirjoihin ja sivutuotteiden ohjaamiseen asianmukaisiin käyttötarkoituksiin.

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan D johtaneissa tapauksissa sivutuotteita ei varastoitu asianmukaisesti, sivutuotteiden merkinnöissä ja kirjanpidossa oli merkittäviä puutteita tai sivutuotteiden kuljetuksessa ja kaupallisissa asiakirjoissa havaittiin vakavia epäkohtia.

Ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät pääasiassa sivutuotteiden säilytykseen ja merkitsemiseen, määrien kirjanpitoon ja sivutuotteiden jäljitettävyyteen.

Sivutuotteiden hävittämisen valvonta ja valvonnan toteutuminen

Evira seurasi nauta- lammas- ja vuohirekistereistä tuottajan ilmoittamia eläinten poistotapoja (kuollut, lopetettu, teurastettu omaan käyttöön) sekä raadon hävitystapoja (hautaus, raatokeräily, haaskakäyttö, poltto, muu). Raatokeräilyn kautta Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen saapunut raato kuitataan laitoksella nautarekisteriin hävityksi. Vuoden 2019 aikana näin tulee tapahtumaan myös lampaiden ja vuohtien osalta.

Kuolleet naudat

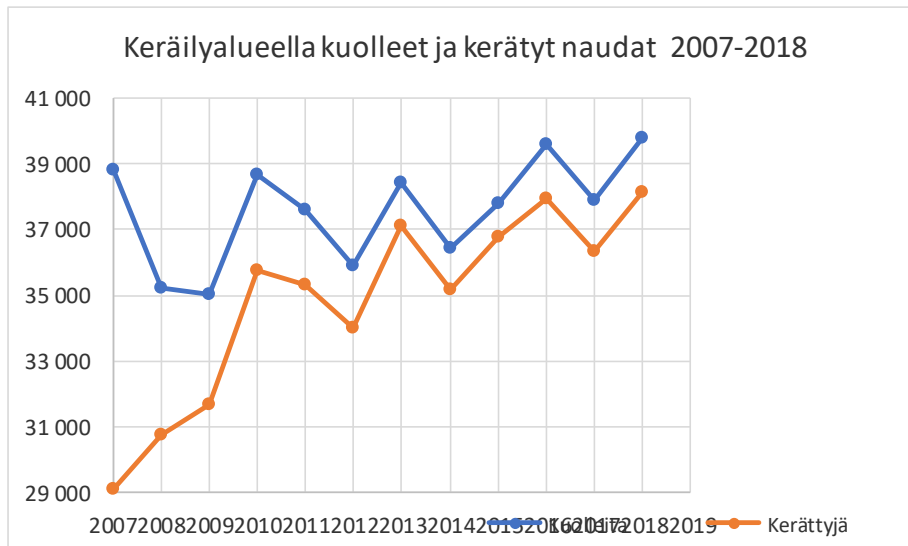
Koko maassa tiloilla kuoli tai lopetettiin nautarekisterin mukaan yhteensä 43 314 naudaa, mikä on 1 814 kpl enemmän kuin edellisenä vuonna. Näistä 39819 kuoli keräilyalueella (92%) mikä on 1 945 enemmän kuin edellisenä vuonna. Eniten nautoja kuoli ja lopetettiin huhtikuussa (4 351 kpl) ja vähiten joulukuussa (3 072 kpl).

Keräilyalueella tiloilla kuolleista nautoista 96% (38 148 kpl) päätyi tuottajien ilmoitusten mukaan käsittelylaitokseen ja 2% (945 kpl) haudattiin. Muilla tavoin hävitettyjen osuus oli noin 2% (haaskakäyttö, poltto, muu ilmoittamaton tapa). Syrjäisellä alueella kuolleista nautoista haudattiin 97% (3 376 kpl) ja keräilyyn päätyi 3% (111 kpl). Nautatilojen määrä, jotka toimittivat rautoja käsittelylaitokseen, laski edelleen ollen nyt 7 321 kpl (vuonna 2017 7 790 kpl, vuonna 2016 9 877 kpl, 2015 10 104 kpl, 2014 8 295 kpl ja 2013 8 867 kpl).

Nautarekisterin tuottajailmoitusten perusteella nautan raatojen hävittäminen keräilyalueella hautaamalla oli pysynyt kahdessa prosentissa. Määrä on laskenut vuoden 2007 15%:sta 2%:iin. Taulukossa 4 on esitetty tiloilla kuolleiden, kerättyjen ja laittomasti haudattujen nautojen määrät keräilyalueella nautarekisterin mukaan vuosilta 2007 – 2018 ja kuvassa 1 keräilyalueella kuolleet ja kerätyt naudat samoina vuosina.

Taulukko 4. Tiloilla kuolleet ja lopetetut naudat ja niiden hävittäminen keräilyalueella 2007-2018

	Kuolleita	Kerättyjä	Haudattuja
2007	38 809	29 091	5 685 (15%)
2008	35 221	30 759	3 666 (10%)
2009	35 015	31 648	2 856 (8%)
2010	38 663	35 743	2 545 (7%)
2011	37 597	35 342	2 055 (6 %)
2012	35 884	34 006	1 636 (5%)
2013	38 435	37 096	1 205 (3%)
2014	36 424	35 171	1 164 (3%)
2015	37 824	36 776	979 (3%)
2016	39 614	37 965	1 103 (3%)
2017	37 874	36 360	910 (2%)
2018	39 819	38 148	945 (2%)

Kuva 1. Keräilyalueella kuolleet ja kerätyt naudat vuosina 2007–2018

Säännöstenvastaisesti haudattujen nautojen määrä suhteessa kuolleiden nautojen määrään oli suunnilleen samaa tasoa kaikkien keräilyalueella sijaitsevien aluehallintovirastojen alueella, LSAVI:n ja ISAVI:n alueella hautaaminen oli hieman muita alueita yleisempää. Taulukossa 5 on esitetty nautarekisterin tietojen perusteella keräilyalueella sekä vertailun vuoksi myös syrjäisellä alueella haudatuksi ilmoitettujen raatojen määrä aluehallintovirastojen alueilla vuosina 2010- 2018.

Taulukko 5. Hautaamalla hävitetyt kuolleet naudat aluehallintovirastojen alueilla vuosina 2010–2018.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ESAVI*	296	260	190	155	135	103	128	79	90
LSAVI*	162	156	129	77	79	60	62	79	67
LSSAVI*	1177	964	751	545	527	381	479	370	388
ISAVI*	566	452	378	264	236	270	273	245	251

OULU 1/PSAVI *	344	223	190	164	187	165	161	137	148
OULU 2/PSAVI	1132	1031	1039	1047	1002	1072	1131	1065	1075
LAPPI	2252	1894	1920	1811	1759	1920	2077	1835	1817

*keräilyaluetta

Vuodelle 2018 suunniteltua lammastilojen valvontaprojektia ei tehty. Sen sijaan alkukesästä tehtiin kohdennettuja valvontakäyntejä nautatiloille, joilla Honkajoki Oy:n noutotilauksen perusteella raatoja haettiin tilalta suuria määriä yhdellä kerralla tai eläimen kuoleman ja raatokeräilyn tilauksen väli oli pitkä eli tila ei toimittanut raatoja välittömästi käsittelylaitokseen vaan säilytti niitä tilalla pitkään. Noutotositteista poimittiin tilat, joilta kerrallaan haettiin 13-26 raatoa ja eläimen kuoleman ja raatotilauksen välillä oli enimmillään yhdestä viiteen kuukautta. Osalla tiloista oli nautarekisterin mukaan edelleenkin kuolleeksi ilmoitettuja raatoja.

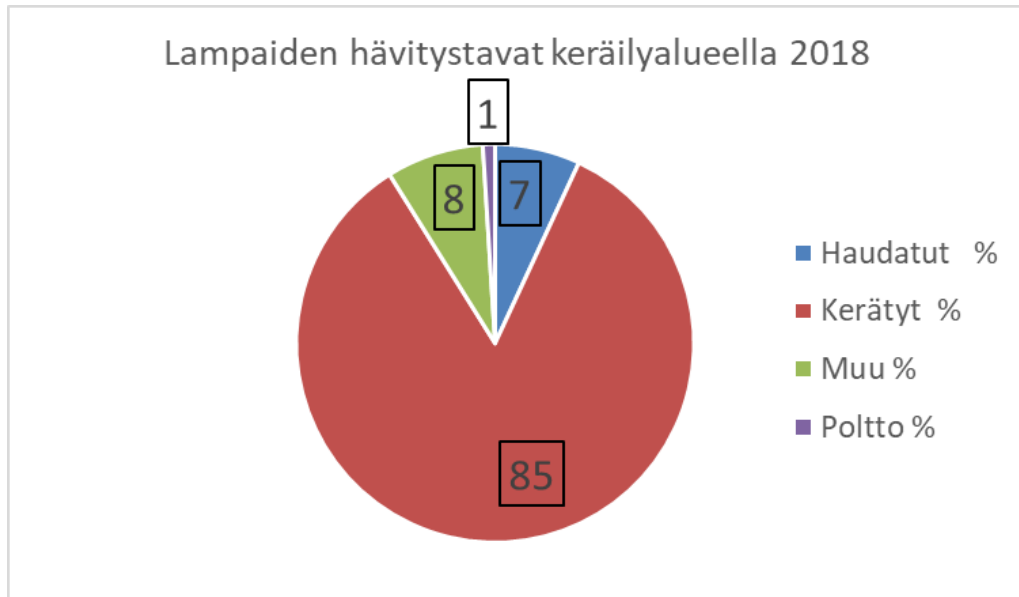
Aluehallintovirastoille lähetettiin tiedot niiden oman alueen tiloista, ja pyydettiin välittämään kunnaneläinlääkäreille pyyntö tehdä valvontakäynti näillä tiloilla. Tarkastettavia tiloja oli yhteensä 10, joista 6 oli LSSAVI:n, 3 PSAVI:n ja 1 yksi ESAVI:n alueella. Kaikki tarkastukset tehtiin ja raportit toimitettiin Eviraan.

Kuolleet lampaat

Rekisterin mukaan tiloilla kuolleita ja lopetettuja lampaista oli koko maassa 9 131 kpl (vuonna 2017 8 348 kpl, 2016 9258 kpl). Keräilyalueella kuolleiden ja lopetettujen määrä oli 6665 kpl ja syrjäisellä alueella 2466 kpl. Keräilyalueella 85% raadoista toimitettiin raatokeräilyn kautta käsittelylaitokseen (2017 83%, 2016 78%), hautaamalla hävitettiin 7% (2017 6%, 2016 10%) ja polttamalla 1% edellisvuoden tapaan. Muilla yksilöimättömillä tavoilla raadoista hävitettiin 8% (2017 10%, 2016 11%). Keräilyalueella kuolleiden lampaiden ja vuohien hävittäminen käsittelylaitoksen kautta oli siis lisääntynyt hieman edellisestä vuodesta. Koska käsittelylaitoksella ei ole vielä käytössä rajapintaa lammas/vuohirekisteriin, ei vastaanottomääriä pienmärehtijöiden osalta ole käytettävissä.

Lammas- ja vuohitiloja, joilta raatoja haettiin, oli aiempia vuosia enemmän, yhteensä 856 kpl (vuonna 2017 767 kpl, 2016 707 kpl, 2015 667 kpl, vuonna 2014 653 kpl ja vuonna 2013 677 kpl).

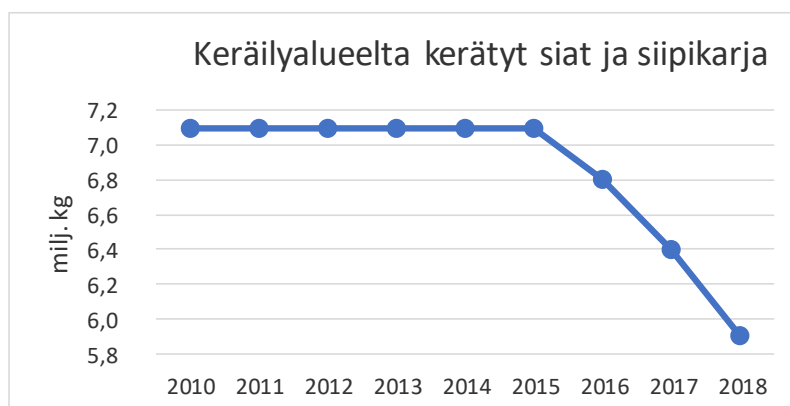
Syrjäisellä alueella käsittelylaitokseen toimitettiin 1% (2017 0,5%, 2016 0,3%) raadoista. Hautaamalla hävitettiin 91% (2017 84%, 2016 91%) polttamalla 3% (2017 4%, 2016 3%) ja muulla tavoin 4% (2017 10%, 2016 6%). Keräilyalueella haudattujen, käsittelylaitokseen toimitettujen (kerätyt), poltettujen ja muilla yksilöimättömillä tavoilla hävitettyjen kuolleiden lampaiden määrät on esitetty kuvassa 2.

Kuva 2. Vuonna 2018 keräilyalueella kuolleiden lampaiden hävitystavat lammasrekisterin tietojen mukaan.

Kuolleet siat, siipikarja ja turkiseläimet

Sikojen ja siipikarjan raatoja tuli keräilyyn kautta Honkajoki Oy:lle yhteensä 5,9 milj.kg. (2017 6,4 milj.kg, 2016 6,8 milj.kg ja aiempina vuosina tasaisesti 7,1 milj.kg). Tiloja, joilta raatoja noudettiin, oli 1 237 kpl (vuonna 2017 1184 kpl, vuonna 2016 1135 kpl, 2015 1177 kpl, vuonna 2014 1247 kpl ja 2013 1339 kpl). Yhä enenevä määrä sioista päätyy turkiseläinrehua valmistaviin käsittelylaitoksiin. Keräilyalueelta raatokeräilyyn kautta kerättyjen sikojen ja siipikarjan määrä (milj.kg) vuosina 2010–2018 on esitetty seuraavassa kuvassa.

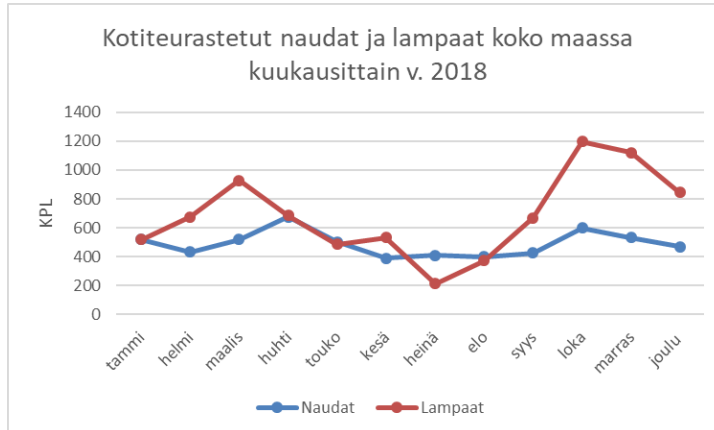
Kuva 3. Keräilyalueelta kerättyjen sikojen ja siipikarjan määrä vuosina 2010 – 2018

Turkiseläimistä minkin ruhoja tuli käsiteltäväksi Honkajoki Oy:lle 62,5 tn (2017 47,0tn, 2016 41,8 tn) ja ketun ruhoja 324,4 tn (2017 258,0 tn, 2016 314,5 tn).

Kotiteurastus

Keräilyalueella kotiteurastuksesta jäljelle jäävät sivutuotteet, joita ei käytetä elintarvikkeena tai omien lemmikkien ruoaksi, tulee hävittää toimittamalla ne Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen joko raatokeräilyyn mukana tai erillisellä noutotilauksella. Valvonta tehdään muun tilalla tapahtuvan valvonnan yhteydessä.

Tilojen omaan käyttöön teurastettiin eläinrekisterien tietojen mukaan koko maassa 5 871 nautaa (2017 6 424) ja 8246 (2017 9 098) lammasta, joista keräilyalueella teurastettiin 5 440 nautaa ja 6 544 lammasta. Lampaiden kohdalla selvä piikki kotiteurastusten määrissä oli edellisvuoden tapaan huhtikuussa sekä loka- marras ja joulukuussa. Nautojen kohdalla yhtä voimakasta kausivaihtelua ei ollut havaittavissa, kuten kuvasta 4 käy ilmi.

Kuva 4. Kotiteurastettujen nautojen ja lampaiden kotiteurastusmäärien kuukausittainen vaihtelu v. 2018.

Evira seuraa yleisellä tasolla kotiteurastettujen eläinten määriä eläinrekisterien kautta. Honkajoki Oy:ltä saatujen tietojen mukaan 835 kotiteurastetun nautan ja 715 lampaan ja vuohen kotiteurastuksen sivutuotteet toimitettiin käsittelylaitokseen. Näin ollen edellisvuoden tavoin noin 85 % nautojen ja noin 90 % lampaiden ja vuohien teurassivutuotteista ei päädy käsittelylaitokseen.

Käsitlemättömien sivutuotteiden käyttö luonnonvaraisten eläinten ruokintaan

Toimijan on ilmoitauduttava eläintunnistusjärjestelmälain 238/2010 mukaiseen haaskaruokintapaikkarekisteriin aloittaessaan käsitlemättömien sivutuotteiden käytön sivutuoteasetuksen (EY) N:o 1069/2009 19 artiklan mukaiseen eläinten ruokintaan. Rekisteröinti kuuluu kunnaneläinlääkärille. Lisäksi toimijan on kuukausittain ilmoitettava haaskaruokintapaikkaan toimitettujen sivutuotteiden määrä.

Haaskapaikkarekisteristä 25.3.2019 ajetun tiedon mukaan Suomessa oli 720 kpl haaskapaikkaa 161 kunnan alueella (helmikuussa 2017 573 kpl, 150 kunnan alueella). Haaskatoimintaa oli edellisten vuosien tapaan eniten Pohjois-Suomen (196 kpl) ja Länsi- ja Sisä-Suomen (169 kpl) aluehallintovirastojen alueilla, joissa noin puolet kaikista haaskapaikoista sijaitsi. Pohjois-Suomen alueella haaskapaikkoja oli eniten Kuhmossa, jossa oli 55 haaskapaikkaa ja Länsi- ja Sisä-Suomen kunnista Kauhavalalla, jossa oli 20 haaskapaikkaa. Karhujen luontokuvausta ja katselua varten perustettuja haaskapaikat keskittyvät lähinnä Pohjois- ja Itä-Suomen aluehallintovirastojen alueilla, jonne myös ammattimainen ja laajamittainen luontokuvaus- ja katselutoiminta oli keskittynyt. Muualla haaskanpidon syynä oli pääasiassa pienpetojen pyynti tai muiden kuin karhujen kuvaus ja katselu.

Yleisimmin haaskaruokinnassa käytettävä aines on maataloilta haetut sianraadot ja kasvatettu kala. Tilalla itsestään kuolleita ja lopetettuja, alle vuoden ikäisiä nautoja vietiin nautarekisterin tietojen perusteella haaskaksi yhteensä 580 kpl (2017 443 kpl 2016 376 kpl). Märehtijöiden syrjäisellä alueella nautoja ei juurikaan käytetä haaskatarkoituksessa. Suurinta nautojen haaskakäyttöä oli Länsi- ja Sisä-Suomen alueella (324 kpl). Kolmen AVI:n toimittamien kuukausiyhteenvetojen mukaan nautoja vietiin haaskalle vain 127 kpl, sikoja 30 095 kg, hevosia 3 kpl, siipikarjaa 4460 kg, kasvatet-

tua kalaa 1319 kg, teuras- ja leikkuusivutuotteita n. 4100 kg ja hirven teurassivutuotteita 440 kg.

Valvontasuunnitelman mukaan kunnaneläinlääkäreiden tekemät tarkastukset tuli kohdentaa ensisijaisesti paikkoihin, joiden toiminnassa on havaittu tai epäilty olevan puutteita. Muussa tapauksessa tarkastukset kohdennettiin paikkoihin, joissa houkuttimena käytettiin maataloilta peräisin olevia raatoja. Tarkastuksia oli mahdollista tehdä myös paperitarkastuksina, joissa haaskatoimijan kirjanpitoa ja käyttöilmoitustietoja verrattiin tilan tekemiin poistoilmoituksiin.

AVI:n VASU-raportoinnin mukaan haaskapaikkoja tarkastettiin 10 kpl, joista suunnitelman ulkopuolisia tarkastuksia oli kaksi.

Turkiseläinten lajinsisäinen käyttö

Eläinten pitäjä ja – pitopaikkarekisteristä saatujen tietojen mukaan turkistarhoja, joissa harjoitettiin lajinsisäistä käyttöä kettujen ruokinnassa, oli yhteensä 355 (vuonna 2017 312, 2016 162, 2015 160, 2014 142) ja supikoirien ruokinnassa 67 (2017 56, 2016 25, 2014 25, 2013 24). Toiminta on keskittynyt pitkälti Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alueelle, jossa turkistarhaus on muutenkin runsainta. Tilarehustamoiden tarkastuskäynneillä kunnaneläinlääkäriin tulee kiinnittää huomiota myös lajinsisäisen käytön edellytysten täyttymiseen.

BSE-näytteenotto luokan 1 käsittelylaitoksessa, valvonta ja sen toteutuminen

Luokan 1 käsittelylaitoksen BSE-näytteenottoa valvovan kunnaneläinlääkäri on huolehdittava, että kaikista laitokseen toimitetuista yli 48 kk ikäisistä itsestään kuolleista tai lopetetuista nautaeläimistä ja yli 18 kk ikäisistä lampaista ja vuohista lähetetään näyte Eviraan tutkittavaksi. Kunnaneläinlääkäri vastaa näytteenoton säännöstenmukaisuudesta ja luotettavuudesta. Fyysisen näytteenoton suorittavat kunnaneläinlääkäriin kouluttamat käsittelylaitoksen työntekijät. Kuluneena vuonna koulutettiin yksi työntekijä. Kunnaneläinlääkäri raportoi kuukausittain Eviraan suorittamistaan valvontakäynneistä, otetuista näytemääristä sekä tapauksista, joissa näytettä ei jostain syystä saatu. Eläinlääkäri teki näytteenottoon liittyviä valvontakäyntejä yleensä kahdeksan kertaa kuukaudessa.

Käsittelylaitokseen tuli laitosta valvovan eläinlääkäriin kuukausiraporttien mukaan 10 824 kpl yli 48 kk ikäistä nautaa (vuonna 2017 11 898, 2016 10 931 kpl, vuonna 2015 12 215 kpl). Näyte saatiin otettua noin 85%:sta (2017 94%, 2016 88 %). Yli 18 kk ikäisten lampaiden ja vuohien raatoja tuli käsittelylaitokseen yhteensä 2672 kpl (vuonna 2017 2330 kpl, 2016 1887 kpl ja vuonna 2015 1859 kpl). Näyte saatiin otettua samoin kuin edellisenä vuonna 68%:sta.

Sivutuotteiden sisämarkkinakauppa

Luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvien sivutuotteiden sisämarkkinakauppaa varten toimijoiden täytyy hakea sivutuoteasetuksen mukaista lupaa määräjäsenvaltion toimivaltaiselta viranomaiselta (ns. artiklan 48 mukainen lupa). Evira myönsi lupia yhteensä 16 kappaletta: suurin osa luvista koski turkiseläinrehuksi tuotavia valmiiksi käsiteltyjä tai Suomessa käsittelyn jälkeen rehuksi päätyviä sivutuotteita. Näiden lisäksi myönnettiin 4 lupaa luokan 2 pakastetuille minkinruhoille nahkontaa/rehun valmistusta varten ja 2 lupaa luokan 1 rasvalle biodieselin tuotantoon. Myönnettyjen lupien voimassaoloaika on 3 vuotta (linjassa Eläintautilain 441/2013 sisämarkkinatoimijoiden rekisteröintien kanssa).

Sivutuoteasetuksen mukaan Traces-järjestelmää tulee käyttää sellaisten erien siirroissa, jotka sisältävät luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvia aineksia sekä luokkaan 3

kuuluvaa käsiteltyä eläinvalkuaista (PAP). Sivutuotteet merkitään Tracesin Commercial document eli ns. DOCOM-puolelle. Kyseisille sivutuote-erille tulisi toimijoiden tehdä saapumisilmoitus Tracesissa (onko saapunut: kyllä/ei ja onko erä vaatimustenmukainen: kyllä/ei). Virkaeläinlääkärin tulisi myös "kuitata" erät saapuneeksi Tracesiin (eli käydä merkitsemässä, ettei tarkempaa valvontaa ole tehty) tai suorittaa valvonta. Osalle saapuneista eristä kunnaneläinlääkärin tulee tehdä sivutuotevalvontasuunnitelman mukaisesti asiakirjatarkastus, tunnistustarkastus tai fyysinen tarkastus. Toimijoiden on suositeltavaa käyttää Traces-järjestelmää myös muiden luokan 3 sivutuotteiden siirroissa. Virkaeläinlääkärillä ei ole kuitenkaan samanlaista velvollisuutta "kuitata" näitä erä saapuneeksi.

Tracesista saatujen tietojen mukaan vuoden Traces-järjestelmään rekisteröitiin kaikkiaan 1683 kaupallista asiakirjaa, joissa määräpaikka oli Suomessa ja alkuperäpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 6 on esitetty siirrot alkuperämaan mukaisesti. Suomeen saapuneista 1683 sivutuote-erästä 1194 (noin 71%) erälle on Traces-järjestelmään merkitty vastaanottokuittaus. Sivutuotelainsäädännön edellyttämä saapumisvahvistus on tehty edellisvuotta useammalle erälle. Saapuneista sivutuote-eristä 175 (n. 10%) asiakirjatarkastettiin, 45 (alle 3%) tunnistustarkastettiin ja 21 (noin 1%) erälle tehtiin fyysinen tarkastus. Tracesiin on raportoitu kaksi erää, joita ei hyväksytty. Molemmista eristä löydettiin laboratoriotutkimuksissa salmonella. Kuittaus-ten kokonaismäärä kasvoi edellisvuodesta, mutta suoritettujen valvontojen määrä laski selkeästi edellisvuodesta. Tarkastuksissa ei päästy valvontasuunnitelmassa asetettuihin tasoihin vaan kaikissa tarkastustyypeissä jäätettiin alle tavoitetason.

Vastaavasti Traces-järjestelmään rekisteröitiin kaikkiaan 523 kaupallista asiakirjaa, joissa eläimistä saatavien sivutuotteiden alkuperäpaikka oli Suomessa ja määräpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 7 on esitetty siirrot määränpäämaan mukaisesti. Suomesta lähetetyistä 523 sivutuote-erästä on kuitattu 274 erää vastaanottomaan viranomaisen toimesta. 174 erälle tehtiin asiakirjatarkastus, 126 erälle tunnistustarkastus ja 120 erälle fyysinen tarkastus. Kaikki fyysiset tarkastukset olivat hyväksyttäviä.

Taulukko 6. Vuonna 2018 EU:n jäsenvaltioista Suomeen siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	ALKUPERÄMAA	ERIEN LKM	SIVUTUOTELUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUOKSI	Alankomaat	42	3	1 090 978
	Espanja	63	3	1 512 000
	Iso-Britannia	202	3	5 034 036
	Itävalta	1	3	24 220
	Liettua	80	3	704 580
	Norja	490	2,3	18 389 553
	Portugali	41	2	1 014 820
	Puola	78	2,3	690 696
	Ruotsi	186	3	5 761 834,
	Saksa	54	3	1 176 868
	Slovakia	1	3	800
	Tanska	333	2,3	9 120 639
	Tšekki	13	3	312
	Viro	51	3	1 436 560
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Alankomaat	16	2,3	983 316
	Belgia	3		3 630 644
	Norja	5	3	150 000
	Viro	21	2	191 190
				538 660

Taulukko 7. Vuonna 2018 Suomesta EU:n jäsenvaltioihin siirretyt sivutuote-erät.

Käyttötarkoitus	Määränpäämaa	Erien lkm	Sivutuote-luokka	Määrä / kg
Eläinten rehuksi	Alankomaat	2	3	26 582
	Belgia	1	3	271 138
	Bulgaria	8	3	1 062 786
	Liettua	2	2,3	46 416
	Ruotsi	16	2,3	559 132
	Saksa	1	3	15 540
	Tanska	136	3	3 283 922
	Tšekki	2	3	29 836
Tekniseen käyttöön	Alankomaat	26	1, 2,3	650 300
	Belgia	8	3	8
	Liettua	125	2,3	2 811 847
	Puola	35	2,3	272 659
	Ruotsi	2	2,3	74 556
	Tanska	115	1,2	5 033 000
	Tšekki	12	1,2	299 700
	Viro	30	1,2	74 468

Sivutuotteiden tuonti

Suomen eläinlääkinnällisillä rajatarkastusasemilla (Helsingin satama, Helsinki-Vantaan lentoasema ja Vaalimaa) tarkastettiin yhteensä 686 sivutuote-erää, joista hylättyjä eräiä oli seitsemän. Valtaosa tarkastetuista sivutuote-eristä oli lemmikkieläimille tarkoitettuja rehuja, eniten rehueriä tuli Kiinasta. Tarkastuksia tehtiin myös verituotteille, lannoitteille, höyhenille, vuodille ja nahoille sekä trofeille.

Tuontilupia sivutuotteista saaduille tutkimus- ja kaupallisille näytteille myönnettiin yhteensä 41 kappaletta. Valtaosa myönnetyistä tuontiluvista oli luokan 3 sivutuotteille.

3 TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS

3.1 Todetut puutteet ja niiden yleisyys

Sivutuotealalla on hyvin erityyppisiä laitoksia ja toimijoita ja siten myös todetut puutteet vaihtelevat paljon. Omavalvontasuunnitelmaan liittyvät puutteet ovat yleisiä, samoin kirjanpidossa, kaupallisissa asiakirjoissa, tuoteselosteissa ja näytteenotto-suunnitelmassa tai sen toteuttamisessa esiintyi puutteita monien toimijoiden kohdalla. Valvontaviranomaiset kirjasivat havaitsemansa puutteet ja edellytetyt toimenpiteet tarkastuspöytäkirjoihin ja antoivat tarvittaessa määräaikoja puutteiden korjaamiselle.

Lampaiden raatojen toimittaminen käsittelylaitokseen keräilyalueella on vähitellen lisääntynyt, ollen nyt noin 85%. Hautaamalla hävitettyjen määrä pysyi lähes ennallaan, sen sijaan hieman edellisvuotta vähemmän oli ilmoitettu hävitetyksi muilla, yksilöimättömillä keinoilla. Mitä nuo muut keinot pitävät sisällään, jäi epäselväksi.

Raatojen hävittämättä jättämiseen tai asiattomaan säilytyksen liittyviä tarkastuksia tehtiin tavanomaisten tilatarkastusten yhteydessä sekä kohdennettuina

otantatarkastuksina. Erona edellisvuoteen oli tapausten mittakaavan kasvu. Useassa tapauksessa tiloilla tavattiin kymmeniä, pahimmillaan lähellä sataa olevat raatomäärät.

Nautojen, lampaiden ja vuohien kotiteurastusten määrä ovat eläinrekisterien tietojen mukaan laskeneet keräilyalueella ja koko maassa hieman viime vuodesta. Edellisvuoden tapaan kotiteurastuksen sivutuotteiden hävittäminen käsittelylaitoksen on vähäistä. Edellis vuoden tavoin noin 85% nautojen ja noin 90% lampaiden ja vuohien teurassivutuotteista ei päädy käsittelylaitokseen.

Lähes kaikki turkistarhat, jotka kasvattavat kettuja ja/tai supeja käyttävät Suomelle annettua lajinsisäisen käytön poikkeusta (n. 1000 kpl). Lajinsisäistä ruokintaa voi harjoittaa ainoastaan eläintenpitäjä- ja pitopaikka rekisteriin rekisteröidyillä turkistarhoilla. Rekisterissä tulee olla merkintä lajinsisäisestä käytöstä. Merkintöjä oli tehty aiempia vuosia enemmän kuluneena vuonna ja rekisterissä on nyt 355 kettutarhaa ja 67 supitarhaa eli yhteensä 422 tarhaa. Valtaosalta toimijoista merkintä kuitenkin edelleen puuttuu.

Haaskapaikkoja on rekisteröity kiitettävästi. Kuukausi-ilmoitusten teko on vähäistä.

3.2 Puutteiden analyysi

Laitosvalvonta

Eviran koostamat tiedot kunnaneläinlääkäreiden valvonnoissa havaitsemista puutteista perustuvat Eviraan toimitettuihin tarkastuskertomuksiin sekä AVI:en VASU-raportteihin.

Evira teki yhteensä 49 tarkastusta. Puutteita todettiin näissä valvonnoissa yhteensä 84 kappaletta. Puutteista 57 havaittiin lannoitevalmisteita valmistavissa laitoksissa. Suurin osa lannoitevalvonnassa havaituista puutteista oli luokan 3 puutteita.

Hyväksyntätarkastuksissa on kahta käytäntöä. Lannoitevalmisteita valmistavat laitokset tarkastetaan laitoksen ollessa jo toiminnassa ja tarkastuksesta tehdään erillinen päätös, johon kirjataan todetut puutteet. Muut laitokset tarkastetaan ennen toiminnan aloittamista ja hyväksymistarkastuksissa todettujen puutteiden korjaaminen annettuihin määräaikoihin mennessä on hyväksymisen edellytys, eikä niitä ole tästä syystä laskettu puutteiden kokonaismäärään mukaan.

Laitosvalvonnassa havaitut, riskiluokaltaan pienemmät puutteet (luokan 3 puutteet) liittyivät omavalvontasuunnitelmiin, kaupallisiin asiakirjoihin, sivutuotteiden merkitsemiseen, kirjanpitoon (puhdistus, perehdytys, lämpötilaseuranta), tuoteselosteisiin, kuljetusyritysten rekisteröitymiseen, näytteenottosuunnitelmaan ja sen noudattamiseen. Luokan 3 puutteita todettiin yhteensä 58 kpl.

Luokan 2 puutteiksi kirjataan asioita, jotka ovat vakavuudeltaan luokan 3 ja 1 puutteiden välissä. Tällaisia olivat esimerkiksi kriittisten pisteiden seuraamisessa havaitut puutteet ja näytteenottosuunnitelman tai ajantasaisen omavalvontasuunnitelman puuttuminen/suunnitelman toteuttamisen laiminlyöminen kokonaan. Myös puuttuvat sivutuoteluokkamerkinnot, jos merkintöjen puuttuminen aiheuttaa sivutuotteiden sekoittumisvaaraa, voidaan katsoa luokan 2 puutteeksi. Luokan 2 puutteeksi kirjattiin myös laitoksella toistuvasti havaitut puutteet, joita ei ollut korjattu aiemmin annetuista kehotuksista huolimatta. Luokan 2 puutteita kirjattiin yhteensä 24.

Vakavia puutteita, joiden johdosta toiminnasta aiheutuu vaaraa eläinten, ihmisten tai ympäristönturvallisuudelle kirjattiin kahdessa lannoitevalmisteita valmistavassa lai-

toksesta. Toinen puute koski jätevedeksi luokiteltavan tuotteen luovutusta lannoitevalmisteenä. Toinen puute oli biokaasulaitoksen hygienisointikäsitelyssä vaaditun palakokovaatimuksen ylitys. Molemmissa laitoksissa havaitut puutteet korjattiin Eviran vaatimusten mukaisesti.

Kotimaisesta valmistuksesta otetuista sivutuoterehunäytteistä analysoitiin salmonella ja enterobakteerit. Vajaa puolet näytteistä oli lemmikkieläimille valmistettuja raakaruokia. Salmonellaa ei todettu missään näytteissä. Enterobakteerien määrä ylitti sivutuoteasetuksen salliman tason seitsemässä valmistuksen valvonnassa otetussa näytteessä. Näytteet olivat lemmikkieläimille valmistettuja raakaruokia. Ylityksen tasosta riippuen Evira joko antoi toimijalle huomautuksen, kuuli toimijaa ylityksen johdosta tai kielsi rehuerän markkinoille saattamisen suoraan ilman kuulemista. Kuulemisen seurauksena Evira joko kielsi rehuerien markkinoille saattamisen ja edellytti toimijalta selvityksiä toimenpiteistä, joihin em. tutkimustulosten johdosta oli ryhdytty tai totesi kieltämisen tarpeettomaksi saatujen selvitysten perusteella.

Kunnaneläinlääkäreiden tekemissä laitostarkastuksissa havaittiin kymmenkunta poikkeamaa, joista kaksi luokiteltiin luokan 1 vakavaksi puutteeksi. Toinen oli tilakohtaisen polttolaitoksen polttolämpötilan varmennuksen laiminlyönti ja toinen tuhkaamon polttokohtaisten polttolämpötilojen kirjanpidon täydellinen puuttuminen. Luokan 2 puutteita oli määrällisesti eniten eli 5 kpl. Näitä oli esimerkiksi kirjanpidon puute sekä epäsiisteys ja hygienia sivutuotteiden käsittelyssä ja säilytyksessä sekä puutteet omavalvonnassa. Vakavimmissa tapauksissa annettiin sivutuotelain mukaiset kiellot ja määräys. Lievemmat rikkeet liittyivät puutteisiin kirjanpidoissa, polttolämpötilan mitauksissa ja tuhkan säilytyksessä. Näissä tapauksissa puutteiden korjaamiseen asetettiin määräaika, johon mennessä puutteen tuli olla korjattu. Korjaavia toimenpiteitä seurataan puutteen laadusta riippuen joko seurantatarkastuksilla tai jälkikäteen toimitettujen asiakirjojen ja mittaustodistusten avulla.

Toimijoiden säännöstenvastainen toiminta johtuu osittain tiedon ja ymmärryksen puutteesta sekä resurssien vähyydestä. Esimerkiksi sivutuotteita rehuksi käsittelevillä pienillä toimijoilla ei aina ole riittävästi asiantuntemusta ja resursseja tehokkaiden HACCP-järjestelmien ja laadunvarmistussuunnitelmien laatimiseksi ja/tai noudattamiseksi. Joukossa on myös sellaisia pieniä toimijoita, joille kirjallisen materiaalin tuottaminen aiheuttaa vaikeuksia. Kustannukset rajoittavat myös sellaisia tila- ja laiteinvestointeja, joilla voitaisiin parantaa rehujen turvallisuutta tai hygieenistä laatua. Osittain todetuissa puutteissa on kuitenkin kyse välinpitämättömyydestä tai kustannusten tietoisesta välttelemisestä: säännösten noudattaminen aiheuttaa kustannuksia, eikä esimerkiksi vaaranarvioinnin, omavalvonnan, näytteenoton tai kirjanpidon hyötyjä ymmärretä tai haluta ymmärtää. Puutteisiin puuttumisen lisäksi tarkastuksilla onkin suuri merkitys myös toimijan ohjaamisen, neuvomisen ja ymmärryksen lisäämisen kannalta.

Syiksi toimijoiden säädösten vastaiseen toimintaan olivat AVI:t arvioineet VASU-raporteissaan toimijoihin kohdistuvan runsaan lainsäädännön, joka heidän tulisi tuntea. Vaikka lainsäädännöstä ja sen muutoksista tiedotetaan toimijoita, on heidän vaikea hallita kaikkia vaatimuksia, jotka heitä koskevat. Lisäksi säädökset ovat muuttuneet sellaisiksi, että niiden ymmärtäminen tavalliselle kansalaiselle on vaikeaa. Tiettyissä tilanteissa toimijan taloudelliset tai terveydelliset ongelmat ovat johtaneet puutteisiin toiminnassa. Toisinaan toimijan käsitys lainsäädännön velvoitteista on eronnut valvojan käsityksestä säädöksen tulkinnasta, koska asiaa koskeva lainsäädäntö ei ole ollut riittävän yksityiskohtaista. Joissakin tapauksissa on ilmennyt myös toimijan välinpitämättömyyttä säädösten noudattamista kohtaan.

Valvonnan painopiste on lannoitesektorilla muuttunut hyväksyntää hakeneiden laitosten valvonnasta hyväksytyjen laitosten valvonnaksi, koska hyväksyntää hakeneiden laitosten määrä on selvästi vähentynyt aiempiin vuosiin verrattuna. Tästä syystä val-

vonnassa korostuvat omavalvontaan ja omavalvonnan toteuttamiseen liittyvät puutteet.

Sivutuotteita kuljettavien kuljetusliikkeiden valvonta perustui laitostarkastuksilla tehtyihin satunnaisiin kuljetuskalustotarkastuksiin. Osa sivutuotteita kuljettavista kuljetusliikkeistä on rekisteröity rehualan toimijoiksi ja osa ympäristöhallinnon valvomaan jätteenkuljettajarekisteriin. Sivutuotteita kuljettavien kuljetusliikkeiden rekisteröiminen kolmeen eri rekisteriin (myös eri toimivaltaiset viranomaiset) vaikeuttaa kuljetusliikkeiden valvonnan kokonaiskuvan muodostamista.

Sivutuotteiden säännöstenvastainen hävittäminen ja käyttö

Kuolleet naudat

Kesällä tehtyjen kohdennettujen valvontakäyntien raportointien mukaan syyt suureen kuolleisuuteen ja siihen miksi tilat eivät toimittaneet raatoja välittömästi käsittelylaitokseen, johtuivat pääasiassa erilaisista tautisyyistä. Vasikoiden suuri kuolleisuus vasikkakasvattamoissa nousi selvästi esiin. Kentältä tulikin pyyntö, että AVI:t ja Evira ohjasivat resursseja sekä lähtötilojen vasikoiden terveydentilan ja hyvinvoinnin tarkastamiseen että kuljetusyriytysten mukaan ottaminen vasikoiden kuljetuskuntoisuuden tarkastamiseen. Eläinsuojelulainsäädännön vastaista toimintaa ei havaittu.

Syyt raatojen säilömiseen tilalla olivat moninaiset. Talviaikaan, kun raatojen säilyttäminen ulkona oli helppoa ja mahdollista, raatokeräilyn tilaaminen lykättiin lumien sulamiseen saakka. Tautitapauksissa, joissa eläimiä kuoli tai jouduttiin lopettamaan pitemmän ajan kuluessa, raatokeräily tilattiin vasta taudin mentyä ohi noutamaan kerralla kaikki raadot. Joillain tiloilla oli käytössä raatokylmiö. Myös taloudelliset syyt tai tilojen muut kiireet saattoivat viivästyttää raatokeräilyn tilaamista.

Tuottajien nautarekisteriin ilmoitettamien käsittelylaitokseen toimitettujen nautojen määrä oli edellisvuoden tapaan suurempi kuin käsittelylaitoksen nautarekisteriin ilmoittamien vastaanotettujen nautojen määrä. Osin syy poikkemaan johtunee siitä, että toimija oli antanut raadon hävitystavalle väärän koodin joko vahingossa tai tiedon puutteen vuoksi. Toisaalta raato on saatettu todellisuudessa hävittää hautaamalla, viety haaskaksi tai syötetty koirille, mikä on yleistä etenkin vasikoiden kohdalla. Kyseessä saattaa olla myös rekisterivirhe, jota ollaan vielä selvittämässä Vasu-raportin kirjoittamisvaiheessa.

Kuolleet lampaat

Keräilyalueella kuolleiden lampaiden ja vuohien hävittäminen käsittelylaitoksen kautta oli siis lisääntynyt hieman edellisestä vuodesta. Koska käsittelylaitoksella ei ole vielä käytössä rajapintaa lammas/vuohirekisteriin, ei vastaanottomääriä pienmärehittijöiden osalta ole käytettävissä. Vaikkakin raatojen ilmoittamattomat hävitystavat ja suuret kotiteurastusmäärät olivat laskeneet hieman edellisvuodesta, ovat ne edelleen huomattavan suuria. Tuottajan mahdollisuutta valita raadon hävitystavaksi ”muu- tapa” eli jättää käytännössä hävitystapa ilmoittamatta, oli hyödynnetty 8%:ssa tapauksista. Rekistereissä ei tulisi olla tarjolla tällaista mahdollisuutta. Kotiteurastusten määrissä merkillepantavaa on sen voimakas kausivaihtelu. Osassa tapauksista toimija oli todennäköisesti antanut raadon hävitystavalle väärän koodin vahingossa, kuten nautojenkin kohdalla on todettu. Osassa näistä tapauksista kyseessä lienee kuitenkin toiminnasta, jonka tavoite on peitellä suurta kuolleisuutta tai taloudellisen edun tavoittelu kiertämällä raatokeräilyn kustannuksia. Mahdollista on myös lampaiden myynti tilalta elävänä tai teurastettuna, jolloin säästetään lihantarkastuskuluissa.

Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa oli havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyi enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Tilatarkastukset tehtiin pääasiassa muun tilavalvonnan yhteydessä tai epäilyn perusteella. Tiloilla, joilla todetaan laiminlyöntejä sivutuotteiden hävittämisessä tai käytössä, todetaan usein myös laiminlyöntejä eläinten hyvinvoinnissa, eläinten merkinnöissä ja rekisteröinneissä sekä lannan käsittelyssä. Lounais-suomen aluehallintoviraston Vasu-raportin mukaan puutteet ovat yleisimpiä lopettavilla tiloilla, johtuen todennäköisesti siitä, että investointeja ei enää haluta tehdä. Ongelmana on myös se, että eläimistä ei haluta luopua tukien menettämisen vuoksi, vaikka resursseja eläinten pitämiseen ei olisi. Vuodenajoilla on vaikutusta laiminlyöntien esiintymisen yleisyyteen ja vakavuuteen (erityisesti nauta- ja lammastiloilla laiminlyönnit korostuvat talviaikana).

BSE-näytteenotto

Märehtijöiden kuoleman ja raatokeräilyn tilauksen välinen aika on paikoin pitkä, mikä aiheuttaa BSE-näytteenotossa vaikeuksia. Lämpimän kesän vuoksi pilaantuneita raatoja oli selvästi edellistä vuotta enemmän. Kesä-syyskuussa vastaanotetuista piennäytteenottokelvottomia oli enemmän kuin kelpollisia. Nautojen kohdalla näin oli vain heinäkuussa. Näytteitä ei myöskään saatu tulipalon vahingoittamista raadoista, pilaantuneista raadoista eläinsuojelutapauksissa eikä tunnistamattomista raadoista. Lampaiden kohdalla näytteet jäivät ottamatta myös suurelta määrältä lampaita, joiden hävitystapaa ei ilmoiteta ja lampailta, jotka on ilmoitettu omaan käyttöön teuras-tetuiksi.

Turkiseläintarhojen rekisteröinti lajinsisäisiksi käyttäiksi

Lajinsäisen käytön merkinnän lisääminen turkistarhan rekisteritietoihin vaatii käyntiä maaseutusihdeeri luona, joka lisää puuttuvan merkinnän tarhan rekisteritietoihin. Tämä koetaan ilmeisesti liian työläänä toimenpiteenä. Merkintä on tärkeä, koska se on yksi ehdoista, joiden perusteella Suomen turkiselinkeino on saanut luvan käyttää ket-tujen ja supikoirien lajinsisäistä kierrätystä. Turkiselinkeinoa on muistutettu asiasta useissa yhteyksissä.

Haaskatoiminta

Ilmoittamattomat haaskapaikat ja käyttöilmoitusten tekemättä jättäminen johtunevat pääsääntöisesti tietämättömyydestä tai viitseliäisyyden puutteesta. Etenkin ilmoittaminen omalla maalla pidettävästä haaskapaikasta pienpetojen metsästystä varten ja vähäisen sivutuotemäärän vienti haaskalle ei ehkä tunnu toimijasta tarkoituksenmu-kaiselta. Vuoden aikana on Eviraan tullut joitakin yhteydenottoja haaskapaikkojen tarkastusmaksujen suuruudesta. Tämä karsinee osin haaskapaikkojen ilmoitushalukkuutta rekisteriin. Toisaalta maastoon jätettyjen raatojen kohdalla kyseessä voi olla myös raatokeräilyn kiertäminen, hautaamisesta annettujen säädösten rikkominen tai laittomasta karhun tai muun suurpedon metsästyksestä.

Haaskanpitäjät eivät tehneet aktiivisesti käyttöilmoituksia eläinperäisen aineksen viennistä haaskapaikalle tai kaikki tiedot niistä eivät kulkeudu Eviraan. Hyvä esimerkki on alle 12 kk ikäisten nautojen haaskakäyttö, jossa eroa saatujen kuukausi-ilmoitusten ja nautarekisterin tietojen välillä on useita satoja nautoja. Jos muun haaska-aineksen kohdalla ero ilmoitusten ja käytännön välillä on samankaltainen, on mahdotonta kontrolloida haaskalle päätyvän aineksen määrää ja laatua. Haaskapai-kasta saattaa muodostua sivutuotteiden hävityskeino. Jos houkuttimena haaskapai-kalla käytetään ainoastaan luonnonvaraisia eläimiä esim. kolarieläimiä tai hirven met-sästyksen teurasjätteitä, ei haaskatoimintaa tarvitse rekisteröidä eikä kuukausi-

ilmoituksia tehdä. Näin vältetään myös haaskapitoon muuten liittyviltä rekisteröinti ja valvontakustannuksilta.

Puutteista aiheutuvat riskit

Laitostarkastuksilla havaitut puutteet sivutuotteiden merkinnöissä, kuljetusasiakirjoissa ja kirjanpidoissa johtavat sivutuotteiden jäljitettävyyden heikkenemiseen. Puutteet yleisessä hygieniassa ja sivutuotteiden säilytyksessä muodostavat riskin etenkin rehuksi päätyvien sivutuotteiden kohdalla.

Puutteet omavalvontasuunnitelmassa ja HACCP-järjestelmässä voivat johtaa virheeliseen riskinarviointiin ja toimenpiteiden kohdentamiseen tuoteturvallisuuden kannalta epäolennaisiin asioihin. Näytteenotossa havaitut puutteet voivat johtaa siihen, että esimerkiksi salmonella ja muut haitalliset aineet jäävät toteamatta. Riittämättömien näytteenottosuunnitelmien tai niiden puutteellisen toteutuksen seurauksena toimija ei välttämättä saa todellista kuvaa raaka-aineiden tai valmiiden tuotteiden mikrobiologisesta laadusta. Merkintöjen puutteet voivat aiheuttaa sekaannusta rehujen valmistuksessa tai käytössä. Puutteelliset siivouskäytännöt ja tuotanto- ja varastotilojen huono kunto lisäävät tuhoeläinten ja sitä kautta tautien leviämisen riskiä, sekä voivat etenkin rehujen kohdalla aiheuttaa terveydellisen riskin rehun loppukäytössä. Lannoitteiden osalta puutteellinen raaka-aineiden käsittely, omavalvontaan liittyvän seurannan laiminlyönti sekä rakenteelliset ja toiminnalliset puutteet voivat aiheuttaa valmiiden tuotteiden kontaminaatoriskin ja sitä kautta riskin rehu- ja elintarviketuotannolle.

Raatojen sekä kotiteurastuksen sivutuotteiden hautaaminen eläintiheällä keräilyalueella sisältää riskin ihmisten ja eläinten terveydelle sekä ympäristölle. Hautaamispaikan väärä sijainti, valvonnan puute sekä liian lähelle pintaa tapahtuva hautaaminen voivat aiheuttaa mahdollisen taudin leviämisen tai tarttumisen hyönteisten tai muiden eläinten välityksellä. Lisäksi riskinä on pohjaveden saastuminen.

Jos tilalta myydään kotiteurastetuiksi ilmoitettuja eläimiä elävänä tai teurastettuna ja tarkastamatonta lihaa päätyy näin yleiseen kulutukseen, tarkastamattoman lihan myynnillä/tarjoilulla aiheutetaan terveysvaaraa. Eläinten jäljitettävyyden katoaminen voi tautitilanteessa haitata epidemiologisen selvityksen tekemistä ratkaisevasti.

Kun raatokeräilyn tilaaminen viivästyy tai jää tekemättä, pihapiirissä lojuva raato houkuttelee niin tuho- kuin petoeläimiäkin pihapiiriin. Vastaavasti hautaamaton raato maastossa houkuttelee suurpetoja siirtymään alueelle, mikä aiheuttaa mahdollisesti vaaraa lähialueen asukkaille ja metsässä liikkuville ihmiselle. Kummassakin edellä mainitussa tapauksessa TSE-näytteenotto käsittelylaitoksella jää näistä raadoista tekemättä. Pienmärehtijöiden kohdalla huolestuttavaa on lisäksi se, että keräilyalueen raadoista hävitetään noin 15% muilla tavoin kuin toimittamalla ne käsittelylaitokseen ja TSE-näytteenoton piiriin. Näytteiden saanti olisi erittäin tärkeää paitsi tautiseurannan vuoksi myös siksi, että Suomen luokitus mitättömän alhaisen klassisen scrapieriskin maana säilyisi.

4 AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE

DG SANTE:n suorittamat tarkastukset

DG SANTE ei tehnyt sivutuotevalvontaan liittyviä erillisiä auditointeja, mutta aiemmalta auditoinnilta auki jäänyt sivutuotesuositus käsiteltiin vuoden 2018 yleisauditoinnilla. Sivutuotteiden sisämarkkinakauppaa ja Traces-kuittauksia koskenut suositus saatiin suljettua yleisauditoinnilla annettujen selvitysten perusteella.

Auditoinnit

Sivutuotteisiin liittyviä ohjaus- ja arviointikäyntejä suunniteltiin tehtäväksi 1-2 kpl. Niitä toteutettiin kaksi. Käynnit kohdistuivat tarkastuseläinlääkärin teurastamossa tekemään sivutuotevalvontaan. Käynnit sisälsivät myös osan, johon osallistui teurastamon sivutuotteista vastaavaa henkilöstöä. Näin tietoa saatiin samalla käynnillä levityä mahdollisimman tehokkaasti ja laajasti käynnin kohteena olevassa laitoksessa. Myös laitosten sivutuotetoiminnoissa havaituista puutteista ja niiden korjaamisesta pystyttiin tällä tavoin keskustelemaan yhdessä laitoksen, tarkastuseläinlääkärin ja Eviran kesken. Ohjaus- ja arviointikäynnit on todettu hyödyllisiksi, ja niiden tekemistä on tarkoitus jatkaa myös tulevaisuudessa.

AVI:t tekivät koko ympäristöterveydenhuoltoon kohdistuvia yhteisiä arviointi- ja ohjauskäyntejä. Yhtään kohdekäyntiä sivutuotevalvontakohteisiin ei tehty.

5 ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET

5.1 Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen

Säännölliset tarkastukset ja niiden kohdentaminen riskiperusteisesti parantavat toimijoiden lainsäädännön tuntemusta ja vaatimusten noudattamista sekä lisäävät molemminpuolista ymmärrystä. Valvontaviranomaisia kouluttamalla on pyritty välittämään ajankohtaista tietoa säädöksistä myös toimijoille. Aluehallintovirastot ovat kouluttaneet kunnaneläinlääkäreitä, valvontaeläinlääkäreitä ja valmiuseläinlääkäreitä työhönsä. Lisäksi aluehallintovirastoille ja niistä edelleen kunnaneläinlääkäreille on lähetetty tietoa ajankohtaisista asioista sähköpostitse. Eläinlääkärit ovat välittäneet tietoa säädöksistä ja niissä tapahtuvista muutoksista toimijoille.

Uusia, toimijoille suunnattuja ohjeita laadittiin ja internet-sivuja päivitettiin. Tarkempi kuvaus on esitetty kappaleessa 5.3. Päivittäisellä valvojien ja toimijoiden henkilökohtaisella ohjaamisella ja neuvomisella puhelimitse ja sähköpostitse on suuri merkitys etenkin uusien toimijoiden ja valvojien kohdalla. Sekä valvojille että toimijoille on aktiivisesti viestitetty mahdollisuudesta olla yhteydessä keskusviranomaiseen.

Hyönteiskasvatuksessa muodostuvien sivutuotteisiin liittyvistä vieraslajiriskeistä ja sivutuotteiden soveltuvuudesta lannoitevalmistekäyttöön tehtiin Evirassa selvitys. Selvitystä varten saatiin hankerahoitusta MMM:stä. Tulosten perusteella voidaan todeta, että hyönteisten sivutuotteet ovat ravinnepitoisuudeltaan verrattavissa tuotantoeläinten lantaan. Sivutuotteisiin liittyy kuitenkin vieraslajien leviämisen riski, jonka vuoksi niiden pakastuskäsittely munien ja eri kehitysvaiheiden tuhoamiseksi on välttämätöntä ennen kuin sivutuotteita kuljetetaan pois hyönteiskasvatamosta. Markkinoitavia lannoitteita voi hyönteisten sivutuotteista valmistaa sivutuotelainsäädännön mukaisen lannoitevalmisteilta vaadittavan kuumennuskäsittelyn jälkeen. Hankkeen tuloksista on kerrottu hyönteisalan toimijoille järjestetyssä koulutustilaisuudessa sekä valvoille viranomaisille järjestetyssä sivutuotekoulutuksessa. Hankkeen tulosten perusteella on päivitetty sivutuotteita koskeva osio Eviran julkaisemaan ohjeen 10588/3 ”Hyönteiset elintarvikkeena”.

5.2 Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen

Useimmissa tapauksissa laitosvalvonnassa todettujen puutteiden korjaaminen todennettiin toimijan lähettämän selvityksen perusteella. Tarpeen vaatiessa valtuutettu tarkastaja tai paikallinen valvoviranomainen, kuten kunnaneläinlääkäri tai tarkastuseläinlääkäri, tarkasti yksittäiset korjaavat toimenpiteet paikan päällä. Korjaavat toimenpiteet tarkastettiin kuitenkin viimeistään seuraavan tarkastuskäynnin yhteydessä.

Tarkastuskäyntejä lisättiin, jos toiminnassa todettiin paljon puutteita tai ne olivat luonteeltaan vakavia. Yhtään rekisteröintiä tai hyväksyntää ei tarkastuksissa todettujen puutteiden perusteella peruutettu.

Tilavalvontojen lisäksi sivutuoterikkomuksia paljastui raatokeräilyn ja yksityisten ihmisten ilmoitusten kautta. Tyypilliset ilmoituksen koskivat maastosta tai tilan alueelta löytyneitä raatoja ja epäilyttäviä haaskapaikkoja. Eviraan tulleiden ilmoitusten selvittäminen siirrettiin paikalliselle viranomaiselle. Tapauksissa, joissa toimijan todettiin syyllistyneen sivutuotelain rikkomiseen, toimijaa kuultiin ja hänelle annettiin mahdollisuus antaa selvityksensä asiassa. Jos puutetta ei oltu korjattu, antoi kunnaneläinlääkärin määräyksen puutteen korjaamiseksi. Kahdessa tapauksessa jouduttiin Evirasta antamaan teettämisuhan astettamis päätös, minkä jälkeen toimija korjasi todetun puutteen.

Nautatiloille, joilla viivyteltiin raatojen toimittamisessa keräilyyn, annettiin kirjallinen kehoitus huolehtia jatkossa raatokeräilyn tilaamisesta viivytyksettä eläimen kuoltua.

Eläintilojen valvonnassa on vuoden aikana paljastunut ns. monialaongelmaisia tapauksia, joissa toimija on rikkonut tai hänen on epäilty rikkoneen sivutuote-, eläinsuojelu-, elintarvike-, merkintä- ja rekisteröinti- sekä ympäristölainsäädäntöä. Varsin usein sivutuoterikkomukset paljastuvat eläinsuojelutarkastuksen sivulöydöksenä. Vastaavasti sivutuotetarkastus johtaa usein havaintoihin eläinsuojelu-, merkintä- ja rekisteröinti- tai ympäristöpuolenrikkeistä ja jopa elintarviketurvallisuuden vaarantamisesta. Tällaisista tapauksista tehtiin kaksi tukintapyyntöä poliisille. Niiden käsittely on vielä kesken.

5.3 Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet

Sivutuotteiden sisämarkkinakaupan ohjaus siirtyi Eviran organisaatiomuutoksen myötä sivutuoteprosessille vuonna 2017. Sivutuotteiden sisämarkkinakaupan valvonnan osalta Traces-järjestelmän kankeus ja EU:n sisällä vaihtelevat käytännöt vaikuttavat järjestelmästä saatuihin tuloksiin. Mahdollisten puutteiden osalta toimijoita sekä virkaeläinlääkäreitä ohjeistettiin sisämarkkinakaupan siirtojen vaatimuksista ja tarkastuksista. Virkaeläinlääkäreiden avuksi on Evirassa järjestetty myös Traces-koulutuksia ja lisäksi järjestelmän käytöstä on olemassa ohje toimijoille ja virkaeläinlääkäreille. Saapuneiden sivutuote-erien kuittausten määrä parani edellisiin vuosiin verrattuna. Ohjausta ja valvonnan kehittämistä jatketaan edelleen vuonna 2019.

Monialaongelmaisten tapausten yhteistarkastukset, jatkotoimenpiteisiin ryhtyminen ja kokonaisuuden koordinointi edellyttää monen eri viranomaistehon yhteistoimintaa ja tiedonvälitystä kentällä ja Ruokaviraston sisällä. Erityisiä haasteita luo epäilyjen laajeneminen useiden eri substanssialojen alueelle (sivutuotevalvonta, elintarvikevalvonta, markkinajärjestelyt eläinsuojelu, merkintä ja rekisteröinti, lääkitseminen), jolloin asiantuntemusta ja siten resursseja vaaditaan useilta viranomaisilta. Eviraan 2017 perustettu monialaongelmien selvittämismallin valmisteluryhmä loi Eviran sisäisen toimintamallin näiden tapausten käsittelylle ja koordinaatiolle. Ryhmän toiminta jatkuu edelleen ja toimintamallia kehitetään lisää vuonna 2019.

Sivutuotteita kuljettavien kuljetusliikkeiden ja kuljetuskaluston tehokkaampaa valvontaan on jatkossa syytä pohtia.

Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa oli havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyi enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Riskinarvioinnin kehittämistä ja valvontaresurssien suurempaa kohdistamista ongelmatilojen valvontaan tulisi jatkossa pohtia.

Tilarehustamoiden suunniteluista tarkastuksista tehtiin vain kolmannes. Tämä on harmillista, koska näiden toimijoiden säädösten mukainen toiminta ja valvonta on ehto Suomelle erivapaudella annettuun kettujen ja supikoirien lajinsisäisen kierrätykseen. Tilarehustamoiden valvonta koetaan kentällä ilmeisesti erityisen haastavaksi ja siksi Ruokaviraston on tehostettava valvonnan ohjeistusta ja ohjausta jatkossa. Tämä edellyttää Ruokaviraston sisäistä päätöstä mille toimintalinjalle ohjaus kuuluu.

Taulukkoon 8 on listattu toimijoille ja valvojille laadittu sivutuotteisiin liittyvä kirjallinen ohjeistus. Ohjeita päivitettiin tarpeen mukaan. Sivutuotevalvonnan internet-sivuja päivitetään jatkuvasti ja tarpeen mukaan luodaan uusia sivuja. Muuta ohjeistusta ja neuvontaa on annettu puhelimitse, sähköpostitse, paikan päällä sekä erilaisten koulutustilaisuuksien muodossa. Sähköpostitse ja puhelimitse tapahtuvaa ohjausta ja neuvontaa annetaan päivittäin sekä valvojille että toimijoille.

Sivutuotteisiin liittyvää koulutusta annettiin toimijoille ja valvojille noin 15 eri tilaisuudessa. Toimijoille suunnattuihin tilaisuuksiin osallistui noin 400 henkilöä ja valvojille suunnattuihin tilaisuuksiin yhteensä noin 500 henkilöä. Turkisrehusektoria koulutettiin turkisrehupäivien yhteydessä, tarkastuseläinlääkäreitä ja lihantarkastajia heille suunnattujen tilaisuuksien yhteydessä. Läänineläinlääkäreitä koulutettiin Evira-AVI-neuvottelupäivillä ja eläinlääkäriopiskelijoille pidettiin luentoja sivutuoteasioista osana eläinlääketieteellisen tiedekunnan opetusta. Uutta liiketoimintaa sivutuotteista ja Sivukierto-hankkeiden tilaisuuksissa puhuttiin sivutuotteiden hyödyntämismahdollisuuksista toimijoille ja tutkijoille. Teurastamokäynneillä tavoitettiin sekä laitoksissa sivutuotteiden parissa työskentelevää henkilöstöä että tarkastuseläinlääkäreitä. Eviran sivutuotevalvonta järjesti lokakuussa 2018 sivutuotevalvontapäivän aluehallintovirastojen ja kuntien valvontaviranomaisille.

Taulukko 8. Viranomaisille ja toimijoille laadittu ohjeistus.

	2014	2015	2016	2017	2018
Ohjeet toimijoille ja/tai valvojille					
- päivitetyt, kpl	2	7	2	0	0
- uudet, kpl	3	1	0	1	2

6 TOIMINNAN RESURSSIT

Ruokavirasto vastaa sivutuotelainsäädännön toimeenpanotehtävien johtamisesta, ohjaamisesta, kehittämisestä ja koulutuksesta sekä valvoo itse osaa sivutuotetoimijoista. Päätyönään sivutuotteiden kanssa sivutuoteprosessissa työskentelee kaksi henkilöä ja lisäksi sivutuotevalvonta liittyy muissa yksiköissä ja jaostoissa arviolta viiden henkilön tehtäviin.

Kunnaneläinlääkärien tehtäväkenttään liittyviä sivutuotevalvonnan tehtäviä on arviolta noin 150 - 200 kunnan alueella, joten valvontatehtävät työllistävät jossain määrin vastaavaa määrään kunnaneläinlääkäreitä. Osa kunnaneläinlääkäreistä on yksinomaan valvontatehtäviin keskittyneitä valvontaeläinlääkäreitä. Sivutuotevalvonnan ohjaus- ja koordinoititehtävät on yleensä keskitetty AVI:ssa yhdelle läänineläinlääkärille. Se, paljonko sivutuotevalvonta tosiasiallisesti vie AVI:n tai kunnan valvontaviranomaisten henkilötyövuosia, vaihtelee suuresti eri alueiden välillä riippuen alueella sijaitsevien sivutuotealan toimijoiden määrästä.

Teurastamoissa ja pienteurastamoissa sekä niiden yhteydessä toimivissa leikkaamoissa ja laitoksissa valvontatehtävät kuuluvat Ruokaviraston tarkastuseläinlääkäri-

le. Kunnaneläinlääkärit sekä kunnan elintarvikevalvontaviranomaiset hoitavat hyväksytyjen ja ilmoitettujen elintarvikehuoneistojen valvontaa. Lisäksi Lapin aluehallintovirastoille kuuluu poroteurastamoiden hyväksyntä ja valvonta. Valvontaan tarvittava aika riippuu alueella sijaitsevien elintarvikevalvontakohteiden määrästä ja tyypistä.

Ruokavirasto voi käyttää valvonnassa apunaan kirjallisesti valtuuttamia tarkastajia, jotka toimivat tehtävässään Ruokaviraston valvonnassa. He voivat tehdä Ruokaviraston pyynnöstä viranomaisvalvontaa varten tarvittavia tarkastuksia, selvityksiä ja ottaa näytteitä. Näiden tarkastusten ja näytteenoton perusteella tehtävät hallinnolliset päätökset tekee Ruokavirasto. Sivutuotevalvontaan liittyvään näytteenottoon on koulutettu noin 10 valtuutettua tarkastajaa, joista osa voi tehdä myös tarkastuksia.

Sivutuotevalvontaan on varattu Evirassa yhteensä noin 3,5 henkilötyövuotta. Täyttämättömät läänin-, kunnan- ja valvontaeläinlääkäreiden virat hankaloittavat sivutuotevalvonnan toteutuneista. Resurssin arvioiminen on valvonnan toimeenpanon osalta haastavaa, koska se on jaettu monelle sellaiselle taholle, joiden työpanoksesta vain osa kuluu sivutuotevalvontaan.

7 MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN

Eviran sivutuotevalvontasuunnitelman laatiminen laitosten osalta konkreettisenä valvontakohtelistana, on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitetta ja tavoiteltu valvonnan määrä on saavutettu selvästi. Sivutuotevalvontasuunnitelma on seuraavienkin vuosien aikana hyvä säilyttää tältä osin ennallaan.

Myös valvonnan laadusta ja todettujen puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistamisesta on huolehdittu kiitettävästi. Tarvittaessa on käytetty hallinnollisia pakkokeinoja edistämään toimijaa täyttämään velvollisuutensa.

Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa oli havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyi enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Riskinarvioinnin kehittämistä ja valvontaresurssien suurempaa kohdistamista ongelmatilojen valvontaan tulisi jatkossa pohtia.

Vuonna 2019 ohjaus- ja arviointikäyntejä on tarkoitus jatkaa vähintään edellisten vuosien tapaan. Käynnit ovat osoittautuneet tarpeellisiksi ja kaikille osapuolille hyödyllisiksi. Käynteihin on yhdistetty ja tullaan jatkossakin soveltuviin tilanteisiin yhdistämään sivutuoteohjausta ja neuvontaa valvojen lisäksi laitoksille. AJO-käyntien lisäksi on tehty ja tullaan jatkossakin tekemään neuvontakäyntejä liha- ja kala-alan laitoksiin. Laitoksilta on saatu positiivista palautetta siitä, että neuvontaa ja ohjausta on räättälöity juuri heidän lähtökohtiinsa sopivaksi.

Valtioneuvoston asetus 998/2017 valtioneuvostuksesta eläimen omistajalle nautojen, lampaiden, vuohien sikojen ja siipikarjan raatojen keräilystä ja hävittämisestä aiheutuviin kustannuksiin tuli voimaan 1.1.2018 ja sen sitä sovelletaan ensimmäisen kerran haettaessa avustusta vuodelle 2019. Avustuksen saaja on avustusta hakenut raatokeräilytoimija, joka käyttää avustuksen eläimen omistajan hyväksi. Avustusta haetaan Eviralta vuosittain edellisen vuoden syyskuuhun mennessä ja avustusta hallinnoivia raatokeräilytoimijoita voi olla useita. Vuodelle 2019 vain Honkajoki Oy haki valtioneuvostusta raatokeräilytoimintaan.

Raatokeräilyn kautta käsittelylaitoksiin päätyvien raatojen määrää ja siten tarvittavaa valtioneuvostuksen määrää tulevana vuonna on vaikea arvioida. Suunta näyttäisi nautarekisterien tietojen perusteella oleva melko vakio ja pienmärehtijöiden kohdalla hiljalleen nouseva. Sika-siipikarjan osalta keräilymäärä näyttää vähenevän vuosi vo-

delta. Raatokeräilyn piirissä olevine nautatilojen määrä on laskussa, sen sijaan sika ja siipikarja- lammas- ja vuohitilojen määrä on lisääntynyt.

Tuotantoeläinten lannan polton sallivan EU-asetuksen aiheuttamat muutokset sivutuote- ja ympäristönsuojelulakiin tulivat voimaa 15.11.2018. Lannan poltosta laadittiin toimijoille ohje yhteistyössä Eviran ja ministeriöiden kanssa. Ohje julkaistiin sekä Ruokaviraston, että ympäristöministeriön nettisivulla. Nähtäväksi jää toimijoiden hakukuus ryhtyä lannan polttoon.

TSE-asetuksen muutoksella ainoastaan yli 12 kk ikäisissä pienmärehtijöissä on riskiainesta. Tätä nuoremmat eläimet ovat näin ollen luokkaa 2 ja niiden käyttö tietyissä ruokintatarkoituksissa vapautui vuoden 2018 aikana. Odotettavissa on, että etenkin lampaiden käyttö haaskaruokinnassa yleistyy vuoden 2019 aikana. Haaskapaikkarekisterin sähköinen asiointi alkaa vuoden 2019 aikana.

Tietojärjestelmien ja valvonnan tulosten raportoinnin kehittäminen on edelleen ensiarvoisen tärkeää, koska luotettava perustieto valvonnan toteutumisesta ja tuloksista luo pohjan riskiperusteiselle valvonnan suunnittelulle, sen kehittämiseksi ja valvonnan entistä paremmalle kohdentamiselle.